

MEDLEMSBLAD
for
AUSTMARKA
HISTORIELAG

Nr. 9. Desember 1980.

FORORD

Vi har fått skrapt sammen stoff til et nytt blad, slik at vi holder ruta for utgivelsene. Noe nytt fra styret er det ikke denne gangen, men Syver Gylterud har sendt rapport om kirkeveien. Han er formann for den komiteen. Dessuten svikter ikke våre trofaste bidragsytere Ole Torn og Martin Åberg oss denne gangen heller.

For en stund siden sendte Rudolf Bråten oss en avskrift fra en bok av Olaf Hofoss. Det er såpass langt at vi deler det i to, første delen er med nå.

For niende gangen må jeg gjenta: skriv ned og send oss stoff. Jeg vet at mange har planene klare, juleferien skulle være en bra tid for slike sysler.

God jul, og et aktivt nytt år ønskes.

Finn Åberg.

NYTT FRA LAGET

Kirkevegen.

Kirkevegen fra sørøstre Austmarka til Matrand gikk før inntil ca. 120 år siden over Bruksbråtan ved Brødbøldammen vestover opp Sandberget, om Kirkelien, ned Krenkedalen, så videre til sørrenden av n. Billingen, og krysset åa ved Klementsbråten. Herfra gikk vegen videre over Midskogseter til kirken ved Matrand. Hele vegstrekningen antas å være 15 - 17 km.

A lokaliserer vegen fra selve tettbebyggelsen lar seg vanskelig gjøre, det har vel ingen hensikt heller på dette stadiet. Derfor har det vært naturlig å ta utgangspunkt ved

Bruksbråtan som ligger, som før nevnt, ved Brødbøldammen.

Etter samråd med Jorun Engen er vi enige om at Austmarka Historielag merker opp vegen til og med Klemetsbråten. Herfra overtar Eidskog Historielag og merker resten av vegen fram til kirken ved Matrand.

Det har vært nødvendig å kontakte grunneierne, som berøres av vegen. Disse har stilt seg velvillige.

Man skulle tro at vegen var vanskelig å finne i terrenget etter så mange år ute av bruk, men det har gått bra. Fra før er jeg godt kjent i området. Dessuten har vi hatt Einar Delet til god hjelp. Han er født og oppvokst her på skogen og har brukt stiene i sin ungdom.

For å komme tilbake til det som er gjort kan nevnes at vegen er grovmerket. Til våren vil vi forske å få ryddet og merket skikkelig slik at vegen kan tas i bruk til forskjellige aktiviteter. Når vegen kan bli farbar i hele sin lengde avhenger av hvor raskt Eidskog Historielag arbeider.

Når det gjelder utforming av varige merker som skal henges opp vil jeg anbefale merkene som Eidskog Historielag bruker: et tresstykke med motiv fra Matrandkjerka. Det er selvsagt en fordel å bruke ens merker på alle veger som går til Eidskog. Merkene kan bestilles gjennom Eidskog Historielag.

Etter at sørøstre del av vegen er gjort ferdig bør merking fra nordre Austmarka følge umiddelbart.

Syver Gylterud.

FRA SKOGTILSYNETS MØTEBOK

Aar 1918 d. 2 den novbr. hadde skogtilsynet møte paa Skansgaarden. Skogbestyrer Sannerud var tilstede.

Følgende saker behandledes:

1. Ref. herredsstyrets beslutning av 7de septbr. ang. salget av Snipmoen av Østgaarden til Jakob Nilsen for en kjøbesum av kr. 9.100,-. Skogtilsynet var git fuldmakt til at avslutte handelen og skrive kjøpte. Enstemmig besluttet at skogbestyrer Sannerud og M. Holm ordner det fornødne.
2. Ref. herredstyrets beslutning av 7de septbr. der gir skogtilsynet mandat til at selge veden i Skansgaarden skog til Vinger prov.raad og dernest til de av Vingers indvaanere, der trenger ved. Enstemmig besluttedes at anmode skogbestyreren om at underhandle med Vinger prov.raad om det ønsker at kjøpe ved eller ikke. Naar raadets behov er tilfredsstillet blir resten av veden at avertere til salgs.
3. Ref. herredstyrets beslutning av 7de septbr. med enstemmig beslutning om at endragendet fra Marius Johansen Skullerudsæteren om at faa kjøpe plassen Frelset av Østgaarden ikke gir anledning til nogen forfzining, da pladsen er bortforpaktet for en mands levetid.
4. Man enedes om at foreta en takst av kommunens skoge i hovedsognet. Denne takst blir saa sammen med Østmarkskogene - Østgaarden og Aaserud - at danne grundlag for en fuldstændig skogregistrering. Kontoen ordnes i samraad med kommunens forretningsfører.
5. Angaaende mulig hugst i Skansgaardskogen indeværende driftsaar endes man om at uttale følgende:

Efter den siste store hugst er skogen endnu ikke kommet op i de dimmensioner der gir den bedste tilvækst og av undertrykte og skadedy trær er der saa lite at en hugst ikke vil svare regning. Man vil dernest peke paa at skogen bør faa et "forsprang" saa der senere kan etableres en forstmessig og regelmæssig drift.

6. Det henstilles til skogbestyreren, at der til sommeren ved siden av vedhugst at sættes igang kulturarbeider - særlig grøfting -. I det øiemed fremsættes for formannskapet forslag til budget.

M. Moe

M. Holm

Ole Torp.

RRA DE GODE, GAMLE DAGER

Etter den første verdenskrig (1914-1918) var det stor arbeidsledighet, ihvertfall her over traktene.

Den tid var det store familier, mange voksne karer i nesten hvert eneste hjem her på Skogen, og slik var det kanskje overalt. Ikke var det så mange sagbruk her heller, så det ble alt for lite å gjøre for mange. Derfor var det mange som pakket sine konter og reiste ut for å få noe å gjøre til livets opphold. Noen reiste alene, men ofte slo det seg sammen 3-4-5 karer og reiste utover til Østfold, Vestfold og Buskerud, til skoggeierne der. De kunne da få arbeid med tømmerhogst og å bygge småsager, så de hadde da arbeid hele høsten og vinteren. Det var også spørsmål iblant etter hele saglag, 12-15 mann, og det var det selv-følgelig ingen vanskelighet å skaffe.

En tid var det mange som var i Østerdalen hver høst på tømmerhugst. Der foregikk hugsten helst i god tid om høsten innen det ble for mye snø. Omtrent alt tømmer der ble kjørt til vassdrag og fløtet ned til de større sagbruken.

Mange trålet Østlandet rundt, og det kunne slompe til noen dagsverk her og der. Noen var heldige og kunne få jobb på fabrikk, men det hørte med til unntagelsene.

De som drev på sager og i skogen kom som regel heim om våren og sommeren, men reiste ut igjen om høsten. Da disse karene kom heim, var det stas, for det vanket alltid noen godter til de minste.

Mange av de som reiste ut, fant seg koner og slo seg til for godt der de var.

Utreise herfra har det vært like til de siste år av ungdom. De fikk seg en bedre levevei enn det som kunne oppnåes herover.

Martin Åberg.

TOLV - MINA

Utdrag av Olaf Hofoss's bok "Finn-Tørkjeb in på Kjølensvidden". Bygdefortellinger.

Hun het i grunnen bare Mina og var født og båren tater. Tilnavnet Tolv-Mina fikk hun først etter å ha født tolv onger til verden.

Det går enda stort ord i hyttene over finnskogen om Tolv-Minafølget når de kom rekende til gards. Sønnene med hver sin reisegumma, og døstrene med hver sin karsslåkå, kommet fra andre fante-følger. Som regel bar hver av førkjene en onge slengende i stakskuppen bak på ryggen. På slike turer gikk altid Tolv-Mina i spissen.

Når folk så Tolv-Mina komme verdig og skankebred i spissen for sin tropp, skulle ingen trodd at hun hadde født tolv barn. Ja, den siste tøsningen hadde hun enda født en vårnatt i snøløsningen på en barflekk øst på Kronhallfjellet.

Nei, ingen skulle si at ikke Tolv-Mina bar sin alder med glans. Ja, like oppi de siste år holdt hun seg rank og statelig. Tolv-Mina-Gustav, karsslåkåen hennes, sa ofte: "Inte finnes det någon gumma uti hela Värmland eller Dalarne som kan målas med Mina inte. Hon blommar enn som en rosa g rak i ryggen som en kornstør".

Ingen gumma i hele tatergrenden i Østmark bar sine söljer og dobber slik som hun. Det ringlet og singlet over både bryst og lender, og på neseten hverannen finger tronet en grovsmidd sølvring av omtrent en fingers bredde.

Tolv-Minafølget var ikke altid velkomne gjester. De glemte som regel igjen mesteparten av følget i sengeklærne til folk. Det hadde hendt at de ble møtt med staurer og børseskott. Da manglet det ikke på forbannelser over både folk og krøtter. De korset for seg og spyttet, og bad djevelen annamme både finnebaggen og hele kostebinderiet. Ble de godt mottatt manglet det heller ikke på velsignelser.

Nå var Tolv-Minafølget på vei fra Sverige til Norge for å handle med skogsarbeiderne. Tolv-Mina-Gustav tok alltid denne turen da skogsarbeidet var kommet i gang. Han hadde da alle lommer fulle av klokker som han selv hadde forgylt. Om noen påsto det motsatte viste han dem gullstempel som han selv hadde meislet inn i kassen. Han var i godt humør der han fulgte i hælene på gumman sin, og snakket i ett om de vakre slantene han håppas få med i lomfikkjan tilbakas.

Riktig gode klokker hadde han også i år, ekte renvaska gull, for tusan. I verktygkassan tjugu-

fyra holkknivar med ekte eskilstunastål i bladene, og sirlige innlegg med hjerter og anker i skaftet. Eget arbete forstås.

Kommet på norske siden skulle de dele seg. Jan-Petter som holdt seg med Tolv-Mina-Rikka skulle ta sørover til Varaldskogen og Austmarka, mens Tolv-Mina med følget sitt skulle ta Finnskogen fatt. Bestemmelsen var at de skulle møtes på Prestengen i Vinger fjorten dars dagen.

Tatrene skiltes. Jan-Petter og Tolv-Mina-Rikka tok skogsveien sørover. Jan-Petter sjanglet foran i et par vide skaftstøvler, som han hadde fått i klokkbytte. Rikka gikk etter og skrattet. "Slikt ohøveligt syn så hun rett ikke", for Jan-Petter var så sped som en ribbet hauk. Forrige dagen hadde han vært på ei bjørk og flengt av never, som han laget såler av i de store støvlene, enda var det så vidt de hang på føttene. "Hoi, - jyplingen", gneldret Rikka etter ham og spottet og lo. Aldrig hadde hun i sitt syndige liv tenkt at hun skulle komme til å leve i utukt for Herrens åsyn med et slike benskrangel.

Men Jan-Petter hverken så eller hørte Rikkas spott. Han var forresten oppe i en større klokkehandel nå. Han fektet med armene, knipset i fingrene, og svor høit og salig for seg selv, at det var det skjæraste renvaskede gull i den der klokkan.

"Vent, din djævla fant", illskrek Rikka. Han snudde seg og fikk øye på henne langt bak. Han kunne se at ikke var blid nå. Øynene gnistret svarte og farlige under tørkleet som hadde glidd fram i pannen. Huff, - det riktig grøsset i ham. Farligt til hett blod det var i det Tolv-Mina-slaget, og Rikka var en særlig het og trassig tøs, han måtte fare varligt med.

Tolv-Mina-Rikka stanset opp foran Jan-Petter. "Hvorfor traver du så fort din trasige fant. Ser jeg ut som den der orker kuta til kaps med någon", gneldret hun, og korsla hendene over den

stinne magen. Hun gikk med bån, Rikka. Var alt i niende måneden og kunne vente seg når som helst. Jan-Petter svarte ikke på hennes skjeldsord, han snudde seg halvt rundt i skaftestøvlene og plystret ut i luften.

I en fjellsida ble han var blå røk stige opp over skogtoppene. Det var vel en tømmerkoie, og det var best å komme seg dit før det ble mørkt. Han gjorde Rikka oppmerksam på dette. Hun nikket men sa ikke noe, men han skjønte at det verste sinnet var gått over nå. "Djævla hett blod i den der Tolv-Minaslekten, men det går rett hastigt over", mumlet Jan-Petter for seg selv.

Rikka ble bånklein før de nådde tømmerkoia. Jan-Petter tilbød å bære henne. Hun så lenge spottsk på ham før hun svarte: "Du jyplingen?, ikke har du bært Tolv-Mina-Rikka noen gang, Jan-Petter, og ikke makter du det heller", svarte hun.

De nådde koia i god behold. Samme natten kom barnet til verden. Tolv-Mina-Rikka ble i tømmerkoia i tre døgn, så fulgte hun Jan-Petter på vandring sørover skogene.

Den dag Tolv-Mina og følget skiltes fra Rikka og Jan-Petter, kom de sent på kveld fram til torpet der Bræn-Ola bodde. Tolv-Mina stod høit i gunst hos kjæringa til Bræn-Ola, og det kom derav at Tolv-Mina altid kalte henne fruen. Anne hadde i sin tid vært husholderske både til skrivarn og gammellensmannen og følte seg messom litt større på det enn de andre kjæringene bortover i hyttene. Enda satt det noe igjen av denne storheten til Bræn-Anne, og når Tolv-Mina kalte henne for "sæta frun", "kjæra snølla frun", sukket Anne og følte messom et pust av storhet fra sine yngre dager. Hos skrivarn og gammellensmannen sa de støtt "fruen", brukte Anne å si til kallen sin, han Bræn-Ola.

Bræn-Ola og kjæringen satt og åt kveldsmat da det banket på døra og Tolv-Mina med følget kom

inn. "Gud signe maten", sa Tolv-Mina og gikk bort og hilste på Bræn-Anne. "Gukvell, gukvell, hur står det til med fruen?". "Jo, jeg takker", skynte hun seg å svare, "det står bra til". "De får sjå å få sitta", la hun til. De takket og fant seg plasser. Mat ble satt fram til følget. De rev og slukte i seg som sultne ulver, så både traug og fat ble tomme. Bræn-Anne var ute i koven og fant fram enda en tettmjølkbonke og et grautfat, som gikk samme veien.

Bræn-Ola hadde i mellemtiden båret inn halm fra løen og Anne nedet opp flatseng som nådde tvers over stuegolvet i Torpet, og nå bar det til sengs med hele følget.

Inne fra flatsenga i stua hørtes stønn og snork fra sovende tatere. Det dunstet av våte klær og varme kropper. Tolv-Minas nestyngste datter, Sofia, smøg seg tettere inn mot Fredrik Wigarts lodne bryst. De var trolåvet, de to.

Tolv-Minafølget hadde vært hos Bræn-Ola i flere dar, men sto nå på vandring igjen. Gustav og Fredrik Wigart hadde fartet rundt om i tømmerkoiene og håndlet med klokker og kniver. I går kveld hadde de vært bortom den siste koia på disse trakter. Der hadde Gustav satt opp de to siste klokkenene sine på fenkort, og selv vant han igjen den ene, slik at den ikke kostet ham et eneste øre. Han sto nå og holdt den nesten opp under nesen på Bræn-Ola. "Se her, Ola, det er ta meg tusan det ekte renvaskede gull". Bræn-Ola ble rent styren i synene, så fint og rent sken det av gullet. Han hadde sett en maken før i hele sitt liv, og det var en av storringene nede fra bygden, som hadde vært oppe på jakt forige høst som hadde den. "Den der klokkan skal du få tilskjenks, Ola", sa Tolv-Mina-Gustav, og flidde ham klokken. Bræn-Ola ble stående og gape. "Hæ", sa han endelig, han hadde nok hørt feil, dette kunne ikke være meningen. "Værs god, den er din, du skal ha den tilskjenks for oppholdet".

Bræn-Ola tok forsiktig imot, grep Tolv-Mina-Gustavs neve og rystet den hardt og lenge. "Du måste vara forsiktig med den, den tåler ikke all slags væder forstås", sier Tolv-Mina-Gustav, og blinker lurt til Fredrik Wigart. "Best om du kunne ha en sånn dere liten pose og legge den i".

Bræn-Ola var beveget. "Å nei, å nei, dette var uventes". Anne måtte i hui og hast opp på loftet og kløyne fingeren av en gammel grep-vått så Ola fikk. Så stabbet han bort til skatollet, tullet godt om den, og gjemte den inderst i øverste skuffen. Den måtte ikke være utsatt for dørtrekk.

(fortsettes)
Rudolf Bråten.

SISTE BJØRNEN PÅ AUSTMARKA

Den siste bjørnen skulle være skutt ca 300 m øst for Raufjellet, fortalte Åge Sørmoen meg en gang.

I sommer fortalte Magne Neset mer om denne bjørnejakten. Han hadde hørt den fortalt av Ingvald Neset, som var smågutt den gangen. Ingvald var født i 1895, så det må ha vært helt på begynnelsen av 1900-tallet.

Det var en mann fra Bengtstorpet og Johan, som var postbud (det må vel ha vært Johan Johansen Årildhøgda) som en vår hadde jaget bjørnen fra svenskegrensen til Nesa. Da ble det mørkt, og karene lå på gulvet på Nesa om natta. Bjørnen hadde ligget vest i jordet. Morgenon etter fortsatte jakten, og bjørnen ble altså skutt ved Raufjellet. Ingvald hadde kunnet huske at karene hadde brukt munnladningsrifler.

På Søndre Austmarka vil de også ha mren for den siste bjørnen. Der har jeg hørt av Odd Østgården at den ble skutt ved Olberg, en nedlagt plass ved veien til Håkerudtomta, ca 1,5 km

før grensen. Denne bjørnen ble skutt etter at den hadde slått ei ku. Årstallet for jakten, og hvem skytteren var, har jeg ikke hørt noe om.

Kjenner andre til disse to bjørnejaktene?

Finn Åberg.

Oskar Eng forteller:

Olaf Nytomta var på Bruket og akkederte med Tyrén om priser, men det var vanskelig å komme til enighet. Til slutt utbrøt Tyrén: "Du kan gjøre hva faen du vil, jeg har 100 mannliggende ved Matrand".

"Det er full tå de som falt i 1814, det da", svarte Olaf.

FÅ

Utgiver: Austmarka Historielag.

Redaksjon: Finn Åberg
Inkognito terr. 7 B
Oslo 2
Tlf. 027 44 54 52

Ekspedisjon: Rolf Amundsen
Blåklokkevegen 16
2200 Kongsvinger

Trykt i 100 eksemplarer.